

MONA TÄRK

Vastauksia filosofian ylioppilaskirjoituksissa keväällä 2016

2. Myymäläauton valikoimat ovat usein vaikeasti ennustettavia. Sen sijaan tiedät, että tavanomaisesti käyttämästäsi ruokakaupasta saa suosikkileipäsi.

a) Erittele, millaiset perusteet oikeuttavat tällaisissa arkisissa tapauksissa puhumaan tiedosta.

b) Millä edellytyksillä suosikkileipäsi saatavuutta koskeva tieto täyttää klassisen tiedon määritelmän ehdot? Perustele vastauksesi.

a)

Arkinen tieto eroaa klassisen tiedon määritelmän mukaisesta tiedosta. On yleensä perusteetonta lähteä epäilemään arkielämässä todeksi todettuja asioita. Myymäläauton tapauksessa tieto liittyy tuttuuteen: kun tuntee myymäläauton ja siihen liittyvät ominaisuudet, voi muodostaa uskomuksia, arkisia faktoja, niihin liittyen. Monille on varmasti tuttu juuri se, ettei oikeastaan koskaan

voi ennustaa, mitä myymäläauton valikoimasta löytyy. Tämä voi olla ensi käden tietoa omasta kokemuksesta, mikäli on säännöllisesti tehnyt ostoksia myymäläautossa, tai sitten toisen käden tietoa tutulta tai jopa myymäläauton kuljettajalta, joka on melkoinen auktoriteetti, luotettavan tiedon lähde, tässä kysymyksessä. Tällaiset arkiset tiedot toimivat käytännössä, joten mikseivät ne olisi paikkaansapitäviä?

b)

Antiikin mestarifilosofi Platon päätyi *Theaitetos*-dialogissaan yhä edelleen suurilta osin hyväksytyyn klassiseen tiedon määritelmään ”tieto on hyvin perusteltu tosi uskomus”. Määritelmä sisältää kolme kriteeriä, jotka tietokokelaan tulee täyttää ollakseen tietoa:

- 1) Perustelun tulee olla pätevää
- 2) Tiedon on myös oltava totta
- 3) Väitteen kannattajan on myös uskottava siihen, hänellä on aidosti oltava käsitys asiasta.

Arkisessa tiedossa kolmas kriteeri on yleensä vähiten ongelmallinen, sillä tietoa pidetään jo valmiiksi pätevänä tietona ja siihen uskotaan. Suosikkileivän saatavuutta koskevan tiedon muita kriteerejä analysoin alla.

Tieto leivän saatavuudesta tulee olla hyvin perusteltu. Jos väitteenä olisi, että suosikkileipää on aina saatavilla, olisi perustelu hankalaa. Käsitys saatavuudesta on luultavasti induktiivisen päättelyn tulosta: ”koska aina ennenkin leipää on ollut saatavilla, tulee se myös aina olemaan”. Nähtävissä on induktion ongelma, koskaan ei voi tietää, onko leipää tulevaisuudessakin saatavilla. Esimerkissä on kuitenkin aina-määreen sijalla ”tavanomaisesti”, jolloin induktio koskee tavanomaista tilannetta. Perustelu on myös varmistettu helposti siinä tilanteessa, jossa leivän tilaamista ja myyntiä ylläpitävältä henkilöltä on varmistettu tieto leivän saatavuudesta.

Leivän saatavuuden totuuskriteeriä käsiteltäessä voi suoraan hypätä tavanomaisten korrespondenssin ja koherenttiuden totuusteorioiden yli pragmatismiin, koska sen sanelemat edellytykset soveltuvat hyvin arkiseen käytännön tilanteeseen.

Pragmatistisen totuusteorian mukaan totta on se, mikä todetaan käytännössä toimivaksi. Suosikkileivän tapauksessa totuusehto täyttyy, mikäli uskomus leivän saatavuudesta toimii arkielämässä – siis mikäli suosikkileipää on saatavilla joka kerta kun kaupassa käy. Muussa tapauksessa väite ei ole toimiva ja se täytyy hylätä.

Voi huomata, että tämä osoittaa kiinteän yhteyden korrespondenssiin eli tietoväitteen vastaavuuteen oikean maailman kanssa. Arkielämässä kun harvemmin on tarpeen spekuloida tieteenfilosofisia ongelmia tosimaailman saavuttamisesta, sillä siinä maailmassa ihminen elää ja toimii. Käytännössä totta on se, mitä voi ostensiivisesti, osoittamalla, todeksi osoittaa, kuten Moorekin sen sanoi. Mikäli kaupassa on suosikkileipääni, niin sitä myös on siellä, eikä mikään muu sillä hetkellä leipään liittyen ole huolenaiheena.

5. a) Kuvaa a priori - ja a posteriori -tiedon välistä eroa ja anna kummastakin tiedon lajista esimerkki. (2 p.)

b) Miten tämä erottelu liittyy analyyttisten ja synteettisten totuuksien väliseen eroon? (4 p.)

a)

A priori ja a posteriori ovat Immanuel Kantin käsitteistöä. Muita vastaavia tiedon lajien jakoja on nimetty esimerkiksi järjen totuuksia ja tosiasioita koskevana tiedon lajeina.

A priori -tieto on ilman tai ennen aistihavaintoa saatavaa tietoa. Kant sijoitti apriorisen tiedon alle havaintoja ohjaavat ymmärryskäsitteensä, muun muassa kausaliteetin eli syy- ja seuraussuhteen, olemassaolon ja olemattomuuden, ajan sekä avaruuden.

A posteriori -tietoon kuuluu puolestaan mikä tahansa aistihavaintoa vaativa sisältö, tieto, jota havainnon avulla saavutetaan. Esimerkkien laajasta kirjosta valittakoon tämän vuoden ylioppilaskirjoituksiin osallistuvien kokeilaiden lukumäärä tai vaikkapa ulkona vallitseva säätila.

b)

Analyyttisistä ja synteettisistä totuuksista puhuttaessa a priori ja a posteriori liittyvät käsitteisiin kiinteästi.

Analyyttiset totuudet saavutetaan propositiota eli väitelausetta analysoidessa. Lauseen sisältämistä käsitteistä voidaan loogisesti johtaa eli dedusoida toisia väitelauseita. Tuodaan esimerkiksi seuraava argumentti:

Puolisonsa menettänyt henkilö on leski.

Henkilö X ei ole menettänyt puolisoaan.

Siis: henkilö X ei ole leski.

Johtopäätöksen voi saavuttaa järkeä käyttämällä ilman suoranaista havaintoa henkilön X ei-leskeydestä, siis a priori tietona edellyttäen tietoa henkilön X olemassa olevasta puolisoista. Huomataan kuitenkin, että premisseistä johdettu johtopäätös ei kerro mitään uutta henkilöstä X, vaan tieto hänen puolisonsa olemassaolosta sisältää jo valmiiksi tiedon ei-leskeydestä.

Synteettiset totuudet taas nimenomaisesti luovat uutta tietoa havaintomaailmasta. Ne perustuvat empiirisiin havaintoihin ja ovat täten a posteriori -tietoa. Siinä missä apriorisesti voin todeta käteni olevan ruumiinosa, voin vahvistaa synteettisen totuuden kädessäni olevasta haavasta heräämällä aamulla ja silmäni avattuani huomaamalla kädessäni olevan haavan. Täytyy kuitenkin huomata, että yksi haavoittunut käsi ei johda siihen välttämättömyyteen, että kaikissa käsissä olisi haava. Synteettistä tietoa voidaan käyttää induktion pohjana, mutta synteettiset totuudet a posteriori eivät ole välttämättömiä kaikissa mahdollisissa maailmoissa toisin kuin analyyttiset a priori -väittämät.

Kant rikkoi parivaljakkokaavan asettamalla matemaatiikan esimerkiksi uutta tietoa tuottavasta järkisisällöstä, siis apriorisena synteettisenä totuutena. On kiistelty, ja kiisteltäväksi jää, onko tämänlainen tieto mahdollista; tekikö Kant urauurtavan löydön vaiko vain pahaisen virheen.